

IVAN CANKAR: ČRNI PIRUH.

Bil je človek, ki je vedel, da je gnusno bolan, pa je skrival to svojo bolezen. Navidez je bil prijeten, glasen, vesel, oči so pričale o bogatem zdravju. Tako je stopil pred svoje tovariše kakor pred lažnjivo ogledalo; zanj, ki je vedel strašno resnico, je bil njih zvonki pozdrav zasmeh in žalitev; in zato jih je sovražil vse do zadnjega. Svojemu sovraštvu pa je strešel na tak način, kakor je bilo njegovi boleznici prav in primerno.

Znano mu je bilo, kakor nam je znano vsem, da je marca meseca nastežaj odprto vsako srce. To je mesec pomaranč in piruhov. Takrat stoji človek na pragu svoje hiše in vabi vsako dušo, pošteno in nepošteno. Ne vpraša nikogar, kakšnega rodú da je, odkod in kam. Kolač je narezan, s cukrom potresen, gnjat je na mizi, hren tudi.

Tak slovesen čas si je bil izbral človek, o katerem pišem. Hodil je od hiše do hiše, pridno je pozdravljal, dajal je, kakor so mu dajali. Z rdečimi piruhi si je basal suknjo, delil je črne.

Soseda je spreletelo mrzlo in čudno.

»Odkod ta črni piruh?«

»Iz tinte, sosed, iz tinte!«

Oba sta se zasmejala, smeh pa ni bil čisto nič prijazen. Ta je vedel, da je dal satana, oni je slutil, da je groza na pragu.

Sovraštvu bi se ne spodobilo, da bi brez prebiranja brizgalo kar na vse strani. Oči ima, da vidi, kam udari. Tako si je bil človek izbistril prav posebno vrsto radosti. Kaj bi zaleglo, če bi nosil svoje črne piruhe tujim ljudem, močnim in preudarnim, ki bi nazadnje celó uganili, da je smrt pod lupino? Nosil jih je neboglencem.

Preden je prestopil prag, si je ogledal hišo. Ker hiša je gospodarjeva podoba. Če je videl, da je grlica res takšna, kakor se razodeva, je potrkal. Zmotil se je malokdaj. Ponavadi so ga pozdravile zaupljive oči, zvezde nebeške.

»Ná, duša, zaradi ljubezni!«

Vzel je nebogljencev, joj mu!

Komaj se je dotaknil same lupine črnega piruha, je segla bolezen v prste, je šla hitro dalje do srca. To srce neboglencev je tako ustvarjeno, da je zmerom lačno in žejno, da hoče biti zvrha polno, čeprav bolečine in bridkosti. Kdor je rojen, da nese križ na Golgato, bi ga sam poiskal, če bi mu ga ne dali. Taka srca si je bolnik izbiral, da je z njimi delil svoje črno bogastvo. Gledal

je natanko in skrbljivo, kako jim plahnejo lica, ugašajo oči. Ker človek je vesel, kadar vidi, da v svoji sramoti ni sam.

Kolikor pa je bil razumen in kočljiv, je na neko važno stvar prav čisto pozabil. Na to namreč, da se je bil združil v bratstvo z vsemi tistimi, ki so jedli in pili od njegove boleznici. V krvno bratstvo, ki se mu ne dá odreči ne pred Bogom, ne pred ljudmi. Spočetka mu je bilo zares prijetno, ko je videl svojih črnih piruhov črno zalego, ali kmalu mu je bilo sitno, sčasoma že zoprno, nazadnje pa ga je bilo strah.

Stopil je pred duri svoje samotne izbe, odklenil je. Izba je bila polna. Sedeli so na stoli, na zofi, celó na postelji. Še izza peči, še s stropa so strmeli nanj. Sami blede obrazi, splahneli, votlogledi, razgrizeni od bolečine. Pozdravljali so ga, smehljali so se mu nagnusno, vlačuško, silili so mu v lica s spolzkimi rokami. Branil se je, ni se mogel ubraniti. »Saj si nas klical, saj si nas vabil, saj smo tvoji! Svojo kri si nam bil dal, to sladko, zakaj te je strah?«

Te bele roke, tenke! Na vsaki dlani se rahlo trese črn piruh.

Na polje svobodno! Béži!

Gre; in vsi gredo z njim. Oklepajo se ga pod pazduho. Ozre se plah na to, ozre na ono stran: »Kako ves si naš! Kako smo vsi tvoji! Ali se spomniš, še spomniš na tiste besede, ki so šle gladko kakor voda po žlebu? Daj, še jih reci!« — Jezik je trd in suh.

»Ali se spomniš, še spomniš na tisti poljub? Daj, poljubi še!« — Ustna so vroča in razpokana.

Najbolj čudno ob vsej tej stvari je, da je človek kljub vsem neprilikam še nadalje trosil svoje nagnusne piruhe. Bil je kvartopirec, ki igra, ker izgublja. Vedel je natanko, da vabi strahove; toda vabil je. Razločno je občutil, da daje svojo kri; dajal je. Ni mu bilo zakrito, da lije strup v široki strugi nazaj; še je točil. Iz enega piruha jih je bilo devet, iz devetih devetdeset. Nazadnje se je v svojih bolnih zmotah tako daleč izpozabil, da ni več natanko gledal na vrata, kamor je potrkal. Bil je berač, ki stopi čez prag iz gole navade, čeprav ni lačen, ne žejen. Tako se mu je primerilo, da je šel od hiše v grdi sramoti: »Sam požri ta svoj črni piruh!«

Ali vse to bi še nekako bilo, če bi na dnu srca ne kluvalo tisto tenko kladevce, ki mu pra-

vijo kesanje. Skoraj nerazumljivo je, res pa je vendar: človek je grešil zaradi kesanja. Še bolj nerazumljivo pa je, da se je tega kesanja bal ter si ga hkrati želel; in da je s strašno, brezdanjega trpljenja polno ljubeznijo ljubil vse, ki jih je žalil. Dal je črni piruh, dal ga njej, zaupljivi, sinjeoki: »Ná, zaradi ljubezni!« Dal ji strup. In že v samem tistem trenutku, ob zasmehu in zloradosti, se mu

je paralo srce: »Ne pričaj, mila, pred Bogom zoper mene!«

— — — — —
Kaj bi še nadalje govoril! Strahota je brez primere, da človek ni človek, temveč novelist, bitje, ki je s tinto zastrupljeno. Strahota je, da mora napisati par lepih stavkov, namesto da bi na ves glas zakričal od žalosti in sramú!

NARTE VELIKONJA: NA MORJU.

(Dalje.)

Ob štirih zjutraj je kapitan že stopal po krovu gorindol in si neprestano žvižgal. Mornarji so se budili, premotrili smer vetra in začeli dvigati jadra. Andrej je hotel po Žina na breg, pa ga je našel v čolnu. Šla sta po mrežo.

»Naj si gre sam!« je zagnal Žino in mislil kapitana. Vendar je zaveslal, da se mu je stropa utrgala.

Kapitanu ni bilo nič povolji. Ko so razpeli jadra, mu je bilo prvo prenizko, drugo previsoko, vrvi niso bile dovolj trdno pritrjene, platno premalo napeto. Viko se mu je boječe umikal, Rok je temno gledal, le Perin si ni pustil vzeti dobre volje. Spravljaj je v kolobar vrv in pel:

»Što ti, momče, na moj prozor kušaš? ...«

Selda se je bila umaknila s krova, bolela jo je glava, v udih ji je ležala utrujenost. V čudni omotici je spet ležala na svojem pogradu, bila je spet sama, sama. Zdelo se ji je, da ji nekdo nekaj kratí, kar je nujno njeno.

»Oko morske zvezde« je že plulo počasi iz zatišja, ko sta se Andrej in Žino vrnila. Solnce je žarelo z jutranjo svetlobo, ki se je vpijala v kožo, ob bregu je bilo morje polno barv, prelijavočih se iz modrega v zeleno.

V mrežo se je bila vlovila hobotnica. Kot bi se osem modrasov motalo z glavami skupaj, se je premetavala sluzasta kepa na krovu. Andrej je dvigal bose noge in se muzal, kadar ga je oplazila žival. Viko se mu je skušal smejati, a se je takoj zopet zamislil na morje, na ožarjene skale, ki so se blestele v daljavi, in na Seldo. Solnce je prijetno vplivalo nanj, dobrodejna toplota se mu je razlila po telesu, napil se je vode in nato zadremal.

Žino je šel mimo njega proti krmilu in se obrnil, kot bi ga pičil gad: na krmu je sedel Rok. Kapitana ni bilo videti. Tudi Hrvat ga je bil po-

zorno pogledal in v njegovih očeh se je zablistalo. Premaknil se je in zamrmral za njim:

»Le izogiblji se!«

»Kje je bil, da se ga ne spominjam?!« se je vpraševal Žino. »Če sem se otrešel Nikice, se tudi tebe,« si je govoril in tipal v žepu ostro, malo zakrivljeno britev.

Ladja se je začela močno zibati, parkrat je ostro zažvižgalo v jadrnih, za njo se je poganjala šestorica galebov.

Kapitan je bil nataknen. Okoli osme ure je zajtrkoval; velik kos slanine in kruha je zalil s črnim vinom in zraven nekaj tuhtal.

Samo Perin in Andrej sta se razgovarjala na krovu. Andrej je nataknil hobotnico na desko, ji razprezal stezalke in jo sušil na solncu. Jadrnica je krepko delila valove in Perin je menil, da doseže še pred nočjo Kvarner.

»Če nas mistral popoldne ne obrne,« je dejal Andrej.

Jadra so bila polna kot napihnjena lica debelušnih otrok. Vrvi so brnele in pele, sunki vetra so večkrat zatemnili morje in okrog in okrog valov so skakali in sikali mokri jezički. Zdaj pa zdaj je kljun prerezal in razbil razpenjen val; »Oko morske zvezde« je skakalo, kot bi se poganjal mlad pes čez razorano njivo. V jadrnikih je škripalo, burja je hladila vročino, morje je burkalo in šumelo.

»Danes Viko vedno spi!« je rekel Andrej in požgečkal fanta s slamo pod nosom. »No — ahči! — Bog pomagaj!« je rekel Perin, ko je videl, da se mu hoče kihniti. Viko se je nevoljen obrnil na drugo stran in se pokril čez glavo.

»Še Žino smrči! — Perbako, ali ga je Rok snoči! Ves razpraskan je.«

»Zakaj sta se vendar?«

»Kako bi povedal? — Vidiš: če uloviš ribo in ti jo pes sne, ga samo pretepeš; če človek